

РЕЦЕПЦІЇ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ В УКРАЇНІ

УДК 130.2:141.82

DOI: [https://doi.org/10.17721/UCS.2023.1\(12\).05](https://doi.org/10.17721/UCS.2023.1(12).05)Віталій Туренко, д-р філос. наук, наук, співроб.
e-mail: vitali_turenko@ukr.net<https://orcid.org/0000-0003-0572-9119>Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна

ВІД "ЧЕРВОНОЇ" ДО НОВОЇ КУЛЬТУРИ: ТРАДИЦІЯ ТА ІННОВАЦІЇ У "КИТАЇЗОВАНОМУ" МАРКСИЗМІ

Детально розглядається розуміння культури та культурних практик у контексті таких концептів китаїзованого марксизму, як "червона" та нова культура.

Виявлено, що культура, як і естетичні студії, була в центрі уваги китайських марксистських кіл. Відповідно, в рамках ідеї нової демократії вбачається формування та подальший розвиток нової культури, яка передбачає збереження традиційних пріоритетів китайської цивілізації та впровадження нових аспектів, які стосуються як марксистських міркувань керівників КПК, так і сучасних глобальних тенденцій. Виходячи з цього культура і культурна революція нерозривно пов'язані з марксистськими проєктами критики капіталістичної модерності та побудови альтернативної модерності. У цьому відношенні різноманітні практики та плани китайського марксизму подібні до його західного варіанту.

Обґрунтовано, що поряд з ідеєю нової культури функціонує концепт "червоної культури", який відрізняється від першого тим, що в ньому присутній синтез традиційної китайської культури та розуміння останньої в рамках китаїзованого марксизму. Це, на думку мислителів та очільників КПК, допомагає у боротьбі проти культурного імперіалізму, замаскованого під глобалізацію. Китайські науковці наслідували в естетиці західний марксистський порядок денний; але водночас свідомо критикували західний марксизм та його маоїстські зв'язки. Примітно, що китайський марксистський досвід постреволюційного суспільства і бачення, що виникло з нього, накреслили іншу когнітивну карту, альтернативну "культурну топологію" для сучасних культурологічних досліджень. Вони пропонують нам епістемологічну альтернативу для розуміння генеалогії критичних понять та концептуальних схем, за допомогою яких інтерпретується історія сучасної китайської культури. Китаїзований марксизм досліджує ці "топологічні культурні простори" з критичного погляду, ґрунтуючись на китайських теоріях, а також зіставляючи ці теорії із західними марксистськими, щоб їх припущення можна було піддати критичному дослідженню.

Ключові слова: китаїзований марксизм, "червона культура", нова культура, нова демократія, КПК.

Постановка проблеми. Актуальність теми представлено дослідження обумовлена тим, що сучасна історія Китаю засвідчує, що належне вирішення проблеми взаємозв'язку між традиційною культурою та модернізацією є одним з ключових теоретичних питань, яке визначає долю цієї країни. Занадто великий акцент на традиційній китайській культурі може призвести до уповільнення темпу реформ і трансформацій у Китаї. Відповідно, культура та культурна революція у цій державі нерозривно пов'язані з марксистськими проєктами критики капіталістичної модерності та побудови альтернативної модерності. Одним із таких концептів, який допомагає розкрити специфіку розуміння культури у китаїзованому марксизмі, є нова демократія.

Аналіз досліджень і публікацій. Наукові розробки західних та китайських дослідників [Baraka, 1983; Dirlik 1989; Galway 2017; Knight 1990; Li 2020; Shu 2022; Zeng 2012] становлять теоретико-методологічну основу представленої статті. Втім, можна зауважити, що в них ця концепція здебільшого розглядається як політологічна або ж політико-філософська.

Мета статті – дослідити розвиток концептів нової та "червоної" культури в контексті розвитку китайського варіанту марксизму як в історії, так і в сучасності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Від нової демократії до нової культури

Загалом, дебати про традиційну китайську культуру та сучасний Китай – це не просто історичні суперечки, а дебати про тенденції розвитку Китаю в майбутньому. Коментатори, які дотримуються погляду, що спадкоємність китайської історії та життєздатність традиційної китайської культури надзвичайно сильні, здебільшого

вважають, що Китай продовжуватиме слідувати своїм шляхом, а не зливатися із Заходом. Тим не менш дослідники, які вважають, що китайська революція відмовилася від традиційної китайської культури, стверджують, що революція докорінно змінила хід китайської історії і як марксизм, так і лібералізм спрямують її в бік західної історії.

Ідеологічно та культурно Китай не заперечує марксизм і не ставиться до нього догматично. Натомість політика цієї держави зосереджена не тільки на тому, що просуває традиції, але й виступає за різноманітність. Крім того, Китай також вдається до постійного просування марксистських теоретичних інновацій відповідно до реальності сучасної країни та основних рис нашого часу, дотримується поєднання культурних заходів з економічними та соціальними благами та ставить соціальні блага на перше місце [Li, 2020: 1230].

Щодо ставлення китайців до західної культури, то очільник КНР Мао Цзедун одного разу сказав: «Усі предмети, які корисні для нас сьогодні, мають бути поглинені. Однак будь-який сторонній предмет, так само як і наше ставлення до їжі, повинен прийняти "пережовування", яке принесе користь здоров'ю. Однак не можна сліпо і прямо вбирати без жодного відбору» [Мао, 1991: 705]. Як кажуть, "китайському навчанню слід слідувати як суті, а західному навчанню слід слідувати як практичному застосуванню" [Мао, 1991: 707].

Слід зауважити, що для очільника КНР тема культури була особливо близька, адже, закінчивши середню школу, він поїхав до Пекіна, де взяв активну участь у Руху четвертого травня та почав публікувати статті в місцевих журналах, пропагуючи саме культурну реформу.

До 1920 року Мао знову оселився в Чанші, де відкрив невеликий книжковий магазин і продовжував писати для місцевих журналів про нову культуру, яка поступово зароджується в Китаї.

Наступний аналіз проблеми причинно-наслідкових зв'язків і соціальних змін у думках Мао бере за відправну точку два важливі тексти, написані ним у період Яньань (1936–45), – це "Про протиріччя" (1937) та "Про нову демократію" (1940).

Відповідно, на думку Мао, у ході своєї історії китайська революція повинна пройти дві стадії:

1. по-перше, демократичну революцію;
2. по-друге, соціалістичну революцію, і за самою своєю природою це два різні революційні процеси.

Тут визначення демократії не збігається з її класичним розумінням і набуває нового смислу. Це не стара, це нова демократія. Можемо стверджувати, що для Мао нова політика Китаю є політикою нової демократії, що нова економіка Китаю є економікою нової демократії і що нова культура Китаю є культурою нової демократії.

Тому у фундаментальній праці "Про нову демократію" Мао розрізняє три елементи суспільства:

1. економіка;
2. політика;
3. культура.

Такий тристоронній поділ соціуму чітко проявляється в такому уривку: "Будь-яка дана культура (як ідеологічна форма) є відображенням політики та економіки даного суспільства, і перша, у свою чергу, має величезний вплив на останню; і політика є концентрованим вираженням економіки. Це наш фундаментальний погляд на відношення культури до політики та відношення політики до економіки" [Мао, 1965b: 340].

Як вважає Н. Найт, цей уривок має велике значення для розуміння позиції Мао з наступної причини: виходячи з уникнення у цьому уривку дихотомії базису та надбудови, Мао сприймає концептуальний поділ суспільства лише на два окремі елементи як недостатній для точного розуміння послідовності історичних причинно-наслідкових зв'язків, і зокрема ролі політики в соціальних змінах. Також судячи з цього моменту, очевидно, що Мао усвідомлював необхідність концептуального розрізнення між політикою та культурою, яким, якщо сприймати їх як частини єдиної соціальної категорії, приписувалося однакове причинне значення. «Ця еквівалентність між політикою та культурою з точки зору причинно-наслідкової ефективності зникає з тристороннім формулюванням у роботі "Про нову демократію"» [Knight, 1990: 22–23].

Тому взаємозв'язок культури як сукупності ідей, традицій, моделей поведінки, що транслюються з покоління в покоління, і стратегії як деякого алгоритму або загального плану дій, що розробляється для досягнення певних цілей, знаходить узагальнений вираз у стратегічній культурі, яка проявляється у чітко змодельованих стилях стратегічної поведінки – культурних стратегіях. Сучасні китайські дослідники звертають особливу увагу на такі стратегії культурного розвитку, як:

- 1) культурна стратегія підвищення рівня формування духовної культури;
- 2) стратегія забезпечення тривалого розвитку та спадкування культури;
- 3) культурна стратегія підвищення сукупної державної міці;
- 4) стратегія зі створення держави "сильної" культури;
- 5) культурна стратегія "передачі з покоління в покоління";

6) культурна стратегія, що сприяє побудові гармонійного суспільства;

7) стратегія "ставити зарубіжне на службу Китаю";

8) культурна стратегія "виходу за межі";

9) стратегія "культурних" товарних марок;

10) стратегія "ставити Давне на службу сучасності".

Як бачимо, політику більше не можна розглядати так, як було сформульовано у праці "Про протиріччя". В ній Мао описує здебільшого відображення економічної бази, яка має лише обмежену здатність впливати на розвиток суспільства. В іншому тексті, а саме "Про нову демократію", де Мао розвиває поняття союзу економіки та політики як причинно-відповідальних за створення культури суспільства, політика просунулась у причинно-наслідковому ланцюжку до такої міри, що культура тепер є відображенням не лише економіки, а економіки та політики разом: "Стара політика та економіка китайської нації утворюють основу (ґендзю) її старої культури, так само, як її нова політика та економіка стануть основою її нової культури" [Мао, 1965b: 341].

Через це Мао створив нову категорію – "основу" (ґендзю) – із поєднання політики та економіки. Основою суспільства є причинно-наслідкова матриця, з якої виникає культура; культура є відображенням і визначається цим союзом політики та економіки. Хоча концепція соціальної основи (shehui genju) з'явилася у більш ранньому тексті (1937), лише у "Про нову демократію" поняття основи, що складається з політики та економіки, стає основною соціальною категорією в думках Мао [Мао, 1965a].

Чому ж Мао вважав за потрібне сконструювати таку категорію і як він використовував її, щоб отримати причинно-наслідкові пояснення природи соціальних та історичних змін? На ці запитання можна найкраще відповісти через пояснення визначення та ролі елементів цієї основи та через аналіз причинного значення, яке Мао приписував культурі.

Від нової культури до "червоної культури"

Крім витонченої традиційної китайської культури, "червона культура" бере витоки й у китаїзованому марксизмі. Карл Маркс визнавав експлуатацію робітничого класу капіталістами у Західній Європі та наголошував, що комуністична партія виявлятиме ініціативу в містах. Він вірив, що капіталізм знищить сам себе, щойно виникнуть умови, в яких клас робітників повстане проти капіталістів [Baraka, 1983]. "В. Ленін застосував марксизм у царській Росії епохи імперіалізму. Він скинув старий режим і створив Радянський Союз, влаштувавши пролетарську революцію. Перемога Жовтневої революції 1917 року довела живучість і пристосовність марксизму" [Shu, 2022: 7].

На початку ХХ століття у Китаю та Росії було багато спільного, наприклад економічна відсталість. Перші члени КПК виступили за марксизм і вчилися у російської революції, підтримуючи розвиток "червоної культури".

Марксизм був прийнятий у Китаї як панівна ідеологія під час нової демократичної революції, коли народ виступив проти феодалізму, бюрократичного капіталізму, прагнучи національної незалежності та обстоюючи власні інтереси. Опіумна війна 1840 року сталася в напівколоніальному, напівфеодальному китайському суспільстві, тому що західні держави вторглися до Китаю, а корумповані феодальні правителі не чинили опір. Героїчна боротьба захопила весь китайський народ. Жовтнева революція 1917 року у Росії принесла до Китаю марксизм. Рух 4 травня 1919 р. стимулював поширення цієї ідеології країною. Ранні китайські марксистки – біль-

шість їх пізніше стали ядром КПК – досягли високої швидкості інтеграції марксизму з китайським рухом, який існував до народження КПК. Мао Цзедун стверджував, що китайський народ проявив активну відданість після того, як прийняв марксизм як керівне переконання [Мао, 1991: 1205]. КПК активно адаптувала марксистську теорію до мінливої реальності Китаю. Ця практика привела до розвитку "червоної культури".

Мао засуджував догматичну філософію і твердо виступав за філософію, яка приймає наукові методи Карла Маркса та Фрідріха Енгельса з метою розуміння різних процесів еволюційного розвитку наукової та культурної сторін нової демократії. Мао вважав, що нову демократію неможливо зберегти без нової культури. Він сказав: "Національна, наукова, масова культура – це антиімперіалістична, антифеодална культура народних мас, культура нової демократії, нова культура китайського народу".

Сполучить політику, економіку та культуру нової демократії, і ви отримаєте республіку нової демократії, Китайську республіку за назвою і за сутністю, новий Китай, який ми хочемо створити" [Мао, 1965а: 382].

Мао Цзедун говорив про національну культуру, але з його опису випливає, що "національна" в цьому контексті не означає, що вона повинна бути відображенням розуму нації, а частиною світової культури загалом. За його словами, це культура китайського народу та для китайського народу, який, хоча й має свої особливості та властивості, все ж прагне пов'язати та злитися з національною соціалістичною культурою та новою демократичною культурою інших країн таким чином, щоб вони взаємно стали складовою частиною нової світової культури. Тому важливо здійснити радикальні зміни в старій культурі Китаю, яка, як вважав Мао, не може вписатися в нову демократію та нову соціалістичну культуру. Ба більше, стара культура має бути зупинена або й розчавлена, оскільки без повалення цих реакційних культур нова культура ніколи не може бути встановлена чи розширена.

Створення Мао нової культури через нову демократію та «його перетворення марксизму-ленінізму в ідеологію, яка була "актуальною для Китаю як нації з проблематичною ідентичністю в новій історичній ситуації" та "мовою мас" [Dirlik, 2005: 96], виступають як теоретичні триумфи ребрендингу» [Galway, 2017].

Тому важливо було здійснити радикальні зміни в старій культурі Китаю, яка, як вважав Мао, не може вписатися в нову демократію та нову соціалістичну культуру.

"Червона культура" складається з фізичного та духовного вимірів. Фізично вона представлена революційною спадщиною, як-от історичні місця та меморіальні парки. У духовному плані вона наголошує на духовному доробку членів КПК та інших китайських лідерів – єдність, солідарність і працьовитість. Цей національний дух діє як міцна сила від минулого до сьогодення [Shu, 2022: 337].

"Червона культура" походить від витонченої традиційної китайської культури та китаїзованого марксизму. Останній інтегрований із традиційною китайською філософією і також походить від ідей Мао Цзедун та системи теорій соціалізму з китайською специфікою. Традиційна китайська культура породжує "червону культуру", тоді як китаїзований марксизм пропонує новий контекст її розвитку. "Червона культура" зберігає та розвиває витончену традиційну китайську культуру. Глибоко укорінена в традиційній китайській культурі, "червона культура" створюється і просувається КПК під час тривалого процесу революції, розвитку та реформ. Фунда-

ментальна мета КПК – щиро служити народу – сягає корінням у традиційну китайську культуру. Мислення, орієнтоване на людей, є основною ідеєю довгої історії китайської культури. Згідно з "Шаншем" ("Книга історії"), "люди є наріжним каменем країни та забезпечують її мир та стабільність" [Zeng, 2012: 20]. Люди є основою країни, запорукою її миру та стабільності.

"Червона культура" дає потужну духовну силу китайській нації та китайському народу у революційній боротьбі, будівництві та реформах під керівництвом КПК. Це допомагає китайцям розвивати точне розуміння історії та культури Китаю. "Червона культура" закріплює єдність китайських традицій та соціалістичної культури з китайською специфікою. Ця культура відіграє провідну роль у зміцненні довіри, посиленні національної ідентичності та подоланні історичного нігілізму. "Червона культура" дає Китаю невичерпні ресурси боротьби проти культурного імперіалізму, замаскованого під глобалізацію. Її приймають і розвивають вищі керівники Китаю – від голови Мао Цзедун до президента Сі Цзіньпіна, які зробили свій внесок у розвиток "червоної культури". У нинішню епоху "червона культура", як і раніше, є потужною силою, яка втілює в життя китайську мрію про велике омолодження китайської нації.

Висновок. Таким чином, проаналізувавши концепти "червона культура" та "нова культура" в контексті розвитку та сучасного існування китаїзованого марксизму, можемо зробити наступні висновки:

1. В рамках ідеї нової демократії вбачається формування та подальший розвиток нової культури, яка означає збереження традиційних пріоритетів китайської цивілізації та впровадження нових аспектів, які стосуються як марксистських міркувань керівників КПК, так і сучасних глобальних тенденцій.

2. Водночас, якщо говорити про концепт "червона культура", то в ньому присутній синтез традиційної китайської культури та розуміння останньої в рамках китаїзованого марксизму. Це, на думку мислителів та очільників КПК, допомагає у боротьбі проти культурного імперіалізму, замаскованого під глобалізацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Baraka, A. (1983). Marxist-Leninist Revolutionary Theory: Its Relation and Application to the Third World and African Americans. *The Black Nation*, 3, No. 1. URL: <https://www.marxists.org/history/erol/ncm-7/lrs-baraka-2.htm>
- Dirlik, A. (1989). *The Origins of the Chinese Communism*. Oxford, Oxford University Press, 315.
- Galway, M. (2017). From Revolutionary Culture to Original Culture and Back: "On New Democracy" and the Kampucheanization of Marxism-Leninism, 1940–1965. *Cross-Currents: East Asian History and Culture Review. E-Journal*. No. 24 (September 2017). URL: <https://cross-currents.berkeley.edu/sites/default/files/e-journal/articles/galway.pdf>
- Knight, N. (1990). On contradiction and on new democracy: Contrasting perspectives on causation and social change in the thought of Mao Zedong. *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, 22:2, 18–34, DOI: 10.1080/14672715.1990.10413119
- Li, X. (2020). The Chinese Model and Chinese Wisdom of Modernization, *Educação E Filosofia*, 33 (69), 1223–1253.
- Maо, Zedong (1965b). On Contradiction. *Selected Works of Mao Tse-tung*. vol. 1, Peking: FLP, 310–347.
- Maо, Zedong (1965a). On New Democracy. *Selected Works of Mao Tse-tung*. Vol. 2, Peking: FLP, 339–384.
- Maо, Zedong, (1991). *Selected Works of Mao Zedong (Volume II)*, People's Publishing House, 484.
- Shu, D. X. (2022). The Relevance of "Red Culture" in Contemporary China. *Open Journal of Social Sciences*, 10, 431–441. <https://doi.org/10.4236/jss.2022.104031>
- Zeng, Y. Q. (2012). *Shangshu Reader*. Shanghai Normal University Press.

REFERENCES

- Baraka, A. (1983). Marxist-Leninist Revolutionary Theory: Its Relation and Application to the Third World and African Americans. *The Black Nation*, 3, No. 1. URL: <https://www.marxists.org/history/erol/ncm-7/lrs-baraka-2.htm>

Dirlik, A. (1989). *The Origins of the Chinese Communism*. Oxford, Oxford University Press.

Galway, M. (2017). From Revolutionary Culture to Original Culture and Back: "On New Democracy" and the Kampucheanization of Marxism-Leninism, 1940–1965. *Cross-Currents: East Asian History and Culture Review. E-Journal*. No. 24 (September 2017). URL: <https://cross-currents.berkeley.edu/sites/default/files/e-journal/articles/galway.pdf>

Knight, N. (1990). On contradiction and on new democracy: Contrasting perspectives on causation and social change in the thought of Mao Zedong. *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, 22:2, 18–34, DOI: 10.1080/14672715.1990.10413119

Li, X. (2020). The Chinese Model and Chinese Wisdom of Modernization, *Educação E Filosofia*, 33 (69).

Mao, Zedong (1965b). On Contradiction. *Selected Works of Mao Tse-tung*. vol. 1, Peking: FLP.

Mao, Zedong (1965a). On New Democracy. *Selected Works of Mao Tse-tung*. Vol. 2, Peking: FLP.

Mao, Zedong, (1991). *Selected Works of Mao Zedong (Volume II)*, People's Publishing House.

Shu, D. X. (2022). The Relevance of "Red Culture" in Contemporary China. *Open Journal of Social Sciences*, 10. <https://doi.org/10.4236/jss.2022.104031>

Zeng, Y. Q. (2012). *Shangshu Reader*. Shanghai Normal University Press.

Vitalii Turenko, DSc (Philos.), Researcher
e-mail: vitali_turenko@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0572-9119>
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine

Надійшла до редколегії 06.02.23

FROM "RED" TO "NEW" CULTURE: TRADITION AND INNOVATIONS IN CHINESE MARXISM

The article examines in detail the understanding of culture and cultural practices in the context of such concepts of Chineseized Marxism as "red culture" and "new culture".

It was revealed that culture, as well as aesthetic studies, were in the center of attention of Chinese Marxist circles. Accordingly, within the framework of the idea of "new democracy" the formation and further development of a "new culture" is developed, which involves the preservation of traditional priorities of Chinese civilization and the introduction of new aspects that relate both to the Marxist considerations of the leaders of the CCP and in accordance with modern global trends. Based on this, culture and the cultural revolution are inextricably linked with Marxist projects of criticizing capitalist modernity and building an alternative modernity. In this respect, the various practices and plans of Chinese Marxism are similar to those of Western Marxism.

It is substantiated that along with the idea of "new culture" the concept of "red culture" functions, which differs from the former in its containing a synthesis of traditional Chinese culture and an understanding of the latter within the framework of Chineseized Marxism. This, according to thinkers and leaders of the CCP, helps in the fight against cultural imperialism disguised as globalization. Chinese aesthetic scholars followed the Western Marxist agenda; but at the same time deliberately criticized Western Marxism and its Maoist connections. It is noteworthy that the Chinese Marxist experience of the post-revolutionary society and the vision that arose from it drew another cognitive map, an alternative "cultural topology" for modern cultural studies. They offer us an epistemological alternative for understanding the genealogy of critical concepts and conceptual schemes through which the history of modern Chinese culture is interpreted. Chineseized Marxism examines these "topological cultural spaces" from a critical perspective, drawing attention to Chinese theories themselves and juxtaposing these theories with Western Marxist ones so that their assumptions can be subjected to critical scrutiny.

Keywords: Chineseized Marxism, "red culture", "new culture", "new democracy", CCP.